
Sextil Pușcariu și Primul Război Mondial. Anul 1917

Petre DIN

Cuvinte cheie: Sextil Pușcariu; Memorii; Primul Război Mondial; frontul italian; 1917

Keywords: Sextil Pușcariu; the Memoirs; The First World War; Italian front; 1917

Memoriile lui Sextil Pușcariu dedicate Primului Război Mondial reprezintă o investigație sistematică asupra originilor acestui conflict, subliniază influența emoțională a războiului asupra familiei rămase în spatele frontului și impactul său asupra vieții cotidiene a civililor, dar și a militarilor din tranșee. Publicate în 1978 de către filologul Magdalena Vulpe, bucurându-se de introducerea și notele realizate de Ion Bulei, memoriile lui Sextil Pușcariu reprezintă o excelentă sursă istorică, sociologică și antropologică pentru istoricul ce-și propune reconstituirea Primului Război Mondial din perspectiva mentalității colective și a imaginarii sociale.

Așa cum menționa Jacques Le Goff, istoriografia franceză, prin Jean-Jacques Becker și colegii săi de la Științe Politice de la Universitatea Paris X-Nanterre și de la Centre de Recherche de l'Historial de la Grande Guerre Stéphane Audouin-Rouzeau și Anette Becker, au readus imaginea Primului Război Mondial în atenția contemporanilor, cu ororile și nevrozele sale distructive. Datorită milioanele de victime, întinselor teritorii devastate, a nedreptăților și frustrărilor acumulate, Războiul din 1914-1918 a generat o cultură a doliului, o cultură a războiului și o cultură a urii și a barbariei¹.

Referitor la natura informațiilor utilizate menționez faptul că, o primă categorie de surse cuprind acele izvoare istorice, variate, cu caracter narativ (relatări, memorii, corespondență), care fixează observațiile detașate ale unor contemporani, fie propria experiență de viață a observatorului. A doua categorie de surse se referă la intervențiile oficialităților laice sau ecleziastice care au propriile opinii asupra războiului și reglementările care însoțesc orice implicare a unei persoane civile sau militare pe câmpul de luptă.

Prin urmare, în spiritul cunoașterii aprofundate a stărilor de spirit a combatanților de pe front și a populației civile în spatele acestuia, este nevoie de câteva considerații generale privind evoluția conflictului în anul 1917.

Surprinzător, în decembrie 1916, împăratul german Wilhelm al II-lea a înaintat statelor Antantei oferte de pace. În realitate, strategia germană își propunea să contracareze imaginea unei Germanii agresive și responsabile pentru război, aceasta având doar un caracter pur propagandistic. Propunerile de pace ale Germaniei nu conțin nici măcar elementele minimale ale unei platforme de discuții: retragerea din Belgia și din zonele franceze ocupate. Guvernele statelor Antantei nu oferă niciun răspuns împăratului german; unica modalitate de finalizare a războiului semnifica victoria uneia din cele două alianțe politico-militare.

Anul 1917 este un moment de cotitură al Primului Război Mondial. Pe fundalul unor eforturi ofensive extreme ale statelor implicate, apar două elemente care vor schimba raportul de forțe: intervenția directă în război a SUA și izbucnirea revoluției în Rusia și sfârșitul regimului țarist².

---

1 Jacques Le Goff, *Prefață*, în Astorri Antonella, Patrizia Salvadori, *Istoria ilustrată a Primului Război Mondial*, trad. Ilieș Câmpănu, Enciclopedia RAO, București, 2005, p. 5.

2 Astorri Antonella, Patrizia Salvadori, *op.cit.*, pp. 119-120.

Pentru receptarea mai exactă a acestei comunicări se impune prezentarea sumară a biografiei autorului. Născut la 4 ianuarie 1877 la Brașov, Sextil Pușcariu urmează studiile gimnaziale și liceale la Brașov, după care face studiile superioare la universități europene: Leipzig, în Germania (1895-1896), apoi în Franța, la Paris (1899-1901) și în Austria, la Viena (1902-1904). Educat în spiritul rigorii gândirii și al dinamismului faptelor imprimat de școala germană, intelectualul transilvănean trăiește în ambianța culturii românești de unde preia fervoarea naționalismului românesc de la începutul secolului al XX-lea. În pofida acestui fapt, în momentul izbucnirii războiului din ipostaza de cetățean austro-ungar s-a prezentat la înrolare. Sentimentul datoriei față de „bunul împărat”³ a funcționat la Sextil Pușcariu ireproșabil. Acesta este traiectul unui intelectual transilvănean angrenat în proiectul statului național, dar care este loial și față de Austro-Ungaria. Deși este membru corespondent al Academiei Române din 1905 și membru titular din 1914, aceste realități nu-i diminuează sentimentul fidelității față de împăratul Franz Joseph la izbucnirea conflictului⁴.

Informațiile sale privind războiul, corespondența către soție, inserția unor retrospectivii interioare sunt dominante în *Memorii*. Notele zilnice exprimă frământările autorului pe frontul italian, atmosfera unui prezent trăit intens dar și imperativul scrierii unui jurnal care să transmită posterității experiențele dureroase ale războiului. În acest sens, la împlinirea vârstei de patruzeci de ani Sextil Pușcariu îi trimite soției, Eleonora, o emoționantă scrisoare din care transpare atât dificultățile, incertitudinile momentului, dar și rolul memoriei în conturarea identității naționale. „Astfel mă gândesc că odată, dacă ne va ajuta Dumnezeu să trecem peste toată cumpăna vremilor în care trăim și să ajung pe cei șazeci cum am ajuns pe cei patruzeci, într-o seară frumoasă de iarnă, stând cu băbuța mea la foc, vom răsfoi prin filele acestea și vom lăsa să treacă înaintea ochilor noștri sufletești zilele trăite atât de frumoase multe din ele. Atunci și copiii vor fi mari și vor putea lua și ei în mână însemnările acestea, care le vor deștepta imaginile atâtor bătrâni din neam pe care abia îi vor ține minte și vor vedea cum au trăit părinții lor”⁵.

Eroismul și sacrificiul armatei române în campania anului 1916 a provocat pierderi însemnate trupelor austro-ungare și germane. Impresii profunde ale bravurii ostașilor români au fost surprinse de Sextil Pușcariu într-o conversație a unor ofițeri germani. Vitejia ostașilor români au atras prețuirea corpului ofițeresc german, care au remarcat și faptul că entuziasmul și eroismul românilor nu au putut suplini superioritatea tehnicii și a infrastructurii militare germane. „Deunăzi, întorcându-mă din concediu, am călătorit cu niște ofițeri germani ce se întorceau de la frontul român. Erau plini de laudă pentru trupele române și un maior de artilerie care a luptat în Munții Făgărașului, mi-a spus că în fața lui era un regiment activ românesc. „Niciun regiment de gardă prusian nu s-ar fi luptat mai bine”, erau vorbele lui. Cât timp au fost în munți au fost admirabili. Împinși la șes, i-a doborât focul de artilerie grea și masele năvălitoare. „I-am strivit cu masele noastre și artileria noastră grea”. Nu știu că-s român, când îmi spunea acestea”⁶.

Nemulțumirile, revolta și frustrarea sunt stări emoționale care domină mentalitățile beligeranților. Creșterea alarmantă a prețurilor, salariile mici fac dificile condițiile de viață atât printre combatanți, dar și pe frontul intern. Dificultățile în aprovizionarea populației și moralul tot mai diminuat al românilor transilvăneni, confrunțați cu spectrul războiului sunt reliefate de Sextil Pușcariu. „Lipsa ia proporții îngrijorătoare. Însemnez aici câteva date din cele auzite în timpul din urmă, ca dovadă a vremurilor. Sergentul Kolf s-a întors din concediu din Codlea, de lângă Brașov, și povestește că în Brașov e mare lipsă de pâine și lapte. Orașenii vin pe la sate cu câte o cărucioară de-și cumpăra de-ale mâncării. Carnea e cu 10-12 cor. kilogramul. Vitele fiind duse în mare parte de români, a ajuns prețul unui bou 5000 cor”⁷.

Dintre imaginile conflictului prezentate de Sextil Pușcariu este și cea a prizonierilor. Războiul de masă, de infanterie, de mișcare este în aceeași măsură și conflictul prizonierilor. Antoanella Astorri și Patrizia

3 Pentru sintagma mitul „bunului împărat” vezi Toader Nicoară, *Transilvania la începuturile timpurilor moderne (1680-1800). Societate rurală și mentalități colective*, P.U.C., Cluj-Napoca, 1997, pp. 339-396; Simona Nicoară, *Mitologiile revoluției pașoptiste. Istorie și imaginar*, P.U.C., Cluj-Napoca, 1999, pp. 209-221; Petre Din, *Mitul bunului împărat în sensibilitatea colectivă a românilor transilvăneni în secolul al XVIII-lea*, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2003, pp. 7-21; Mirela Andrei, *Românii ardeleni și împăratul austriac. Avatarurile mitului „bunului împărat” de la sfârșitul secolului al XVIII-lea la perioada pașoptistă*, în *Revista Bistriței*, XV, Cluj-Napoca, 2001, p. 221.

4 Ion Bulei, *Cuvânt înainte*, în Sextil Pușcariu, *Memorii*, Ediție de Magdalena Vulpe, Prefață de Ion Bulei, Editura Minerva, București, 1978, p. 7.

5 Sextil Pușcariu, *op.cit.*, pp. 178-179.

6 *Ibidem*, p. 180.

7 *Ibidem*, p. 198.

Salvadori menționau faptul că pentru a-i suplini pe bărbații plecați pe front, adeseori prizonieri sunt folosiți la muncile câmpului, în fabrici sau la muncile publice⁸. Datorită acestei situații, termenul de prizonier nu mai exprimă o accepțiune peiorativă și la finalul războiului aceștia vor deveni singura rezervă de bărbați care va redresa economic și social societatea interbelică. „Prizonieri! Iată un cuvânt care a primit un sens nou în acest război. Înainte această vorbă îți deștepta imaginea unui om singuratic, închis într-o celulă. Drumul până la prisoare ți-l închipuiai ca cea mai umilitoare cale pe care ți-o poți închipui, făcut între privirile batjocoritoare ale mulțimii dușmănoase. Azi cuvântul îți evocă mase mari de oameni, care înlocuiesc pe bărbații duși pe front, săpând pământul, umplând fabricile, făcând pe băieții de prăvălie și chiar pe vizitii în orașe mari și săpând tranșee la câțiva kilometri de linia dușmană. Fețele lor sunt vesele când trec pe stradă, lumea îi privește indiferent, țărancele scriu bărbaților despre vaca care a fâtat și rusul care e sănătos..... Azi sunt situații în care părți întregi ale unei oștiri sunt prinse fără a avea posibilitatea de a mai lupta și cuvântul „rușine” nu mai e legat de cuvântul prizonier”⁹.

O situație dramatică a captivității prizonierilor români în lagărele combatanților a fost expusă de Ion Bulei. Un număr considerabil dintre cei transportați spre lagăre nu au mai ajuns la destinație. Au murit în timpul transportului, în deplasări de zile întregi pe jos, lipsiți de apă, alimente, și asistență medicală și cu rănilor infectate. Prizonierii care nu au supraviețuit au fost abandonați, devenind hrană pentru animalele sălbatice. Viața în lagărele de prizonieri era extrem de dificilă. Dormeau în bordeie sau barăci din lemn improvizate unde noroiul răzbătea la suprafața podelelor. Erau hrăniți cu o bucată de pâine și o supă de gullii. În aceste condiții, foamea era o constantă nefericită a existenței lor ca prizonieri¹⁰. Dar cu toate aceste privațiuni, sentimentul de solidaritate era prezent printre prizonieri. „Timpul petrecut la Sibiu îmi va rămâne pe veci neuitat, ca una din cele mai negre pagini din viața de prizonier. Eram tratați ca animalele. O bucătică de pâine și un blid de lături ne erau hrana de toate zilele.

Niciodată nu voi uita amara priveliște pe care o înfățișau bieții ofițeri înfomețați. Fiecare cu câte un ciob de oală, sau cu câte o cutie goală de conserve în mână, trecând rând pe rând să-și primească hrana din cazan.

Mizeria fu repede desăvârșită. În curând, din cauza murdăriei, ne umplură păduchii. Paraziții ajunseră o adevărată plagă pentru noi și mă îngrozeam la gândul că și eu le voi cădea pradă, în murdăria în care trăiam. Împreună cu camarazii Horia Lazăr, Orășanu Popovici și Bastaki, strânși cu toții într-un colț, ne găseam în cea mai desăvârșită dragoste frățească, mângâierea vremurilor amare prin care treceam și noi, și țara”¹¹.

Primul Război Mondial nu s-a caracterizat doar prin confruntări militare, ci și prin aspecte ale vieții private ale combatanților. Istoria vieții private conceptualizate de Philippe Ariés și Georges Duby cuprind moravurile și aspectele vieții de toate zilele, habitatul uman, individualismul și intimitatea sa. Viața privată este spațiul în care individul se retrage pentru a se relaxa, o zonă de imunitate care îl protejează de lumea exterioară¹². Ofițerii și soldații situați în spatele frontului, sub amenințarea obuzelor și a gloanțelor fac baie, se bărbieresc, își tund mustățile, își îmbracă uniforma de paradă și merg în oraș. Dincolo de dramatismul realității frontului, Sextil Pușcariu prezintă sensibilitățile militarilor, trăirile, gândurile de moment și aspectele nostalgice ale acestora. „Ieri, fiind duminică, am mers cu trăsura la Levico, cu Mocu, de am luat o baie, am stat o jumătate de ceas la cafenea și am asistat la o reprezentație de cinematograf. Însemnez lucrurile acestea, fiindcă ele sunt caracteristice pentru războiul actual și nu intrau deloc în cuprinsul noțiunii „război”, așa cum mi-l închipuiam eu înainte. O baracă mare de scânduri cu instalații moderne de baie, pentru soldați și pentru ofițeri, imediat înapoia liniilor prime. Și ce binefacere e o astfel de baie! Iar cinematograful, oricât de naive și de slăbuțe ar fi filmele lui, e o distracție, ai impresia că vezi un teatru și înaintea ochilor îți trec oamenii care nu-s în uniforme, odăi frumos aranjate, femei bine îmbrăcate, tot farmecul vieții de care ești atât de dorit. Mai bine îți petreci însă ascultând glosele soldaților care seară de seară umplu sala, izbucnirile în râs și glumele pipărate ale acestor suflete naive”¹³.

Ecoul luptelor de pe front revine frecvent în însemnările lui Sextil Pușcariu. Anul 1917 este o perioadă de frământări nu numai din cauza revoltelor militare. Anul 1917 este un timp al insecurității colective

8 Antonella Astorri, Patrizia Salvadori, *op.cit.*, p. 143.

9 Sextil Pușcariu, *op.cit.*, p. 189.

10 Ion Bulei, Prefață, în Maior Gheorghe Caracaș, *Din zbuciumul captivității. De la 3 noiembrie 1916 până la 30 iunie 1918*. Ediția a III-a revizuită, Editura Corint, București, pp. 5-6.

11 Maior Gheorghe Caracaș, *op.cit.*, p. 18.

12 Pentru conceptul de viață privată vezi Philippe Ariés, Georges Duby, *Istoria vieții private. De la Imperiul Roman la anul o mie*, vol. I, Editura Meridiane, București, 1994, pp. 6-7.

13 Sextil Pușcariu, *op.cit.*, p. 197.

amplificate de faptul că descurajarea de pe front s-a colportat și în spatele frontului. Faptul că SUA a declarat război Germaniei în 6 aprilie 1917, că propaganda anglo-franceză inoculează ideea că revoluția rusă sporește capacitatea militară a armatei ruse sunt premise favorabile ca situația generală a fronturilor să încline balanța în favoarea Antantei. Dar incertitudinea este dominantă și în cadrul Puterilor Centrale, unde penuria de alimente și de materii prime se resimte tot mai mult¹⁴. Catastrofa războiului este percepută de Sextil Pușcariu de la distanță, fiind repartizat la aprovizionare, de aceea imaginile conflictului nu exprimă panorama dramatică a acestuia. „*Iată a venit primăvara și din nicio parte nu începe ofensiva mare de la care toți așteptau cionirea decisivă. E ca și când fiecare s-ar teme să facă pasul care poate fi atât de greu în urmări. E adevărat că retragerea lui Hindenburg în vest a zădărnicit ofensiva proiectată anglo-franceză, dar retragerea aceasta nu e ea semnul că în lupta de poziție de doi și jumătate de pe frontul francez e posibilă în sfârșit, o spargere? E adevărat că revoluția rusească a amânat și ea totul cu săptămâni și poate cu luni, dar faptul că Germania n-a profitat de această slăbiciune momentană a lor e o dovadă, că nu vrea sau nu poate avea inițiativa în primăvara aceasta. Iar pe frontul italian? Se fac pregătiri, cum se făceau și anul trecut, însă pe de altă parte lipsește acel ceva febril care îți spune sigur că are să urmeze ofensiva. Cum stăm cu proviziile? Marea fortăreață a Puterilor Centrale e ea în stadiul de flămânzire, precum nădăjduiesc asediatorii, adevărindu-se astfel încă o dată că fiecare fortăreață împresurată trebuie să capituleze mai curând sau mai târziu*”¹⁵.

Analizând tematica propusă de autor, observăm că memoriile acestuia sunt ale unei mari personalități culturale și se adresează unui mediu cultural reprezentativ. Ion Bulei menționează faptul că sunt superioare celor scrise de Titu Maiorescu, Alexandru Marghiloman și Alexandru Averescu printr-o intensă trăire și prin antrenarea în evenimentul tulburător al războiului. Sextil Pușcariu substituie tehnica transmiterii unor informații laconice și aride cu reflexii asupra conflictului, asupra condiției sale de individ implicat într-o activitate pentru care nu este pregătit, aceea de militar.

Dacă Însemnările lui Titu Maiorescu sunt laconice prin semnificația informației transmise, *Notele* lui Alexandru Marghiloman sunt concise fără rafinament literar, iar *Notițele* lui Alexandru Averescu sunt mai mult un jurnal de campanie al evenimentelor militare, Memoriile lui Pușcariu sunt redată sub forma corespondenței către soția sa Eleonora, a unor însemnări cotidiene din care transpare uneori și câte un portret, fapt ce amplifică și mai mult interesul publicului pentru opera sa¹⁶.

Memoriile sale denotă absența oricăror veleități războinice. În concepția sa, războiul este mai mult un subiect decât o realitate cutremurătoare. Nu exprimă dramatismul paginilor scrise de Camil Petrescu. Intensitatea dramelor colective nu reiese din opera sa. Suferința umanității se estompează adesea în fața timpului pierdut. Războiul este o calamitate cu care individul se obișnuiește în timp. Această panoramă a războiului se explică prin neimplicarea sa în războiul de tranșee și prin repartizarea la serviciul de aprovizionare din spatele frontului. Această ipostază îi favorizează continuarea demersurilor filologice. Finalizează cel de-al doilea volum din studiile istroromâne și concepe Muzeul limbii române aducând astfel mari servicii filologiei românești¹⁷. „În vremea asta războiul își merge cursul său. În vest, oștile franco-engleze continuă cu atacurile lor feroase asupra zidului german, care se cutremură dar încă nu se năruie. În est, colosul *rus fierbe încă – un vin nou se fermentează, fără să ajungă a se limpezi – și nimeni nu știe ce va sosi de acolo, pacea, precum nădăjduiesc toți pe aici, sau ofensiva unui popor întinerit. Și pe când milioane de oameni doresc pacea, pe când la noi spectrul foametei apare tot mai amenințător, America face pregătiri febrile. Deprinși cu munca, ei vor fi gata în curând amenințători.....*”¹⁸.

Printre momentele tensionate ale războiului, Memoriile sale cuprind și informații exterioare acestui conflict. Numeroase pagini sunt dedicate morții lui Titu Maiorescu, la 1 iulie 1917, ca urmare a unui atac de inimă. În concepția lui Pușcariu liderul conservator a deprins spiritul critic și valorizarea corectă a realităților românești de la tatăl său, Ioan Maiorescu, profesor, publicist și agent diplomatic al guvernului provizoriu al Țării Românești pe lângă Dieta germană de la Frankfurt pe Main la 1848. Personalitate remarcabilă a culturii române de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, Titu Maiorescu a deve-

14 Jacques Madaule, *Istoria Franței*, vol. III, Editura Politică, București, 1973, pp. 111-112.

15 Sextil Pușcariu, *op.cit.*, pp. 203-204.

16 Ion Bulei, *op.cit.*, pp. 5-6.

17 *Ibidem*, p. 8.

18 Sextil Pușcariu, *op.cit.*, p. 206.

nit îndrumătorul spiritual al generației sale prin selectarea adevăratelor valori și prin înființarea Junimii. Adversar al „formelor fără fond”, Maiorescu face un rechizitoriu politicii liberale care a introdus instituții imitate după model occidental și cărora nu le corespundea un fond adecvat în cultura română. Adept al sobrietății și al rigurozității, Maiorescu a recunoscut talentul extraordinar al lui Caragiale și Coșbuc, dar s-a opus alegerii acestora ca membri ai Academiei Române argumentându-și atitudinea prin viața dezordonată a celor doi publiciști.

Adept al teoriei lui Kant privind sentimentul datoriei împlinite, Maiorescu nu a putut să înțeleagă că un temperament ca cel al lui Eminescu nu se poate adapta în limitele unei existențe burgheze și al unui travaliu intelectual ordonat de savant. În viziunea lui Sextil Pușcariu, aceasta este explicația faptului că între cei doi nu au existat relații mai strânse. Model de cinste și integritate Maiorescu s-a opus demagogiei promovate de liberali și a protejat tinerele talente ale culturii române.

Apreciindu-i meritele incontestabile în plămădirea României moderne, Sextil Pușcariu îi prezintă și limitele inerente unei asemenea personalități. „Cu toate acestea, Maiorescu n-a fost un apostol; el a avut adepți, dar n-a avut discipoli; el a fost stimat, dar n-a fost iubit și unii dintre cei ce îi fuseseră mai aproape l-au părăsit mai în urmă.

Cauza? A fost prea mult omul cugetării reci încât să poată pătrunde în suflete, a fost prea mult sclavul formei de săvârșite și a corectității spre a putea ierta pe cei lipsiți de aceste calități.

Lipsit de romantism, el s-a îndreptat contra romanticismului în știință și în politică. Un Hasdeu, genialul iscoditor de teorii, pentru el era un fel de panglicar științific. Convingerea aceasta era de ajuns spre a nu-i mai recunoaște niciun merit. Liberalii, care veniseră cu fraze sunătoare despre libertate și egalitate din Franța, în ochii lui erau niște copii necopți care au adus țara în rătăcire. Având o părere foarte rea despre societatea română și în general fiind sceptic și îmbibat de filosofia lui Schopenhauer, el nu credea într-o îndreptare prin introducerea libertății și a egalității la un popor nematur politicește. Ura orice sentimentalism politic și credea că trebuie să contezi numai cu ce este, nu cu ce ai dori să fie.

Practic din fire, pentru el orice utopist era un bolnav intelectual”¹⁹.

Anul 1917 este caracterizat în ambele alianțe de nemulțumiri față de război. În Rusia, această stare de spirit determină prăbușirea regimului țarist sub presiunea valului revoluționar. În Franța și Italia se resimt efectele nemulțumirii prin automutilări pentru a evita prezența pe front, prin insubordonare față de ofițeri și prin refuzul de a fi încorporat. Masați în noroiul sau canicula tranșeelor, chinuți de paraziți și de șoareci, soldații se obișnuiesc treptat cu prezența rămășițelor pământești ale prietenilor și adversarilor uciși, cu imaginea camarazilor răniți și cu psihicul marcat pentru totdeauna²⁰.

Oboseala, frustrările și protestele se resimt și în Germania, unde discuțiile privind continuarea politicii tradiționale militarist-autoritare sau impunerea unei noi formule democratice de organizare a statului prind contur. Din punct de vedere sociologic, germanii au fost educați în spiritul admirației față de politica lui Bismarck, dar în fața provocărilor războiului sunt tentați să accepte formulele politice democratice care se insinuează treptat în mentalitatea populației. „Ceea ce se petrece acum în Germania e una din cele mai grave probleme de rezolvat. Un popor crescut în admirația lui Bismarck, care acestei politici a forței datorește puterea și biruințele sale, se vede pus acum în fața unei alegeri foarte grele: să continue mai departe politica tradițională, care i-a adus în aceeași măsură preponderența netăgăduită militară și ura lumii întregi, sau să rupă cu ea și să primească formele democratice care cuceresc acum lumea și care vor sfârși prin a învinge. Colosul german se zbate și organizația exemplară e primejduită”²¹.

Marele Război a avut un impact puternic și asupra vieții de cuplu. Așa cum precizează Ioan Bolovan, scrisorile și cărțile poștale condensează relațiile și sentimentele dintre soțul plecat pe front și soția rămasă acasă, precum și variate aspecte ale vieții cotidiene de pe front și de acasă. Confrunțați cu sentimentul insecurității, al dificultăților războiului, dialogul epistolar exprimă vulnerabilitatea emoțională a soțului față de soție și copii și conștientizează și mai mult semnificația vitală a familiei în sensibilitatea acestuia²².

19 *Ibidem*, p. 217.

20 Antonella Astorri, Patrizia Salvadori, *op.cit.*, p. 114.

21 Sextil Pușcariu, *op.cit.*, p. 225.

22 Ioan Bolovan, *Primul Război Mondial și realitățile demografice din Transilvania. Familie, moralitate și raporturi de gen*, Editura Școala Ardeleană, 2015, Cluj-Napoca, pp. 100-107.

O temă constantă a acestor scrisori este sentimentul de dragoste. Majoritatea dintre acestea exprimă dragostea, fie că este în discuție soția, copiii sau mama. Iminența primejdiilor multiple îi determină pe aceștia să nutrească sentimente profunde față de cei dragi și să spere într-o revedere apropiată. Viața trăită separat a cuplurilor, soțul pe front și soția acasă a contribuit la soliditatea familială. În cuprinsul multor epistole se învederează sentimentele intense ale lui Sextil Pușcariu, în pofida distanțelor, și nevoia de stabilitate în plan sentimental. „*Dragoste, Chiar departe unul de altul noi doi nu suntem despărțiți și continuăm viața noastră familială, cu toate grijile și bucuriile ei. În scrisorile noastre zilnice ne dăm „bună-dimineața” și ne spunem „bună-seara” ca și când am fi împreună și ne scriem gândurile și nădejiile, ca și când am sta unul lângă altul, aproape de tot. Că așa trebuie să fie o căsnicie adevărată, despre aceasta nu mai încapе îndoială. Căci filosofia vieții nu stă în teorii și în fraze pretențioase, nici în dibuiri neîncetate după o noimă a vieții, ci ea stă în întocmirea traiului după principiile pe care le-ai recunoscut odată de juste.*

Pentru noi doi nu mai există îndoială unde avem să ne căutăm fericirea, căci noi ne-am găsit-o. Acum străduința noastră nu poate fi decât s-o păstrăm neștirbită. Războiul ăsta ne-a învățat s-o prețuim și mai mult, tocmai fiindcă ne-a silit să trăim atâta vreme despărțiți. Și vom fi atât de cuminți ca să nu dorim altă fericire, să nu experimentăm și să dibuim în dreapta și în stânga, ca atâția alții, care, din cauză că vânează veșnic după fericire, trec pe lângă ea fără s-o vadă. Pentru mine fericirea nu-i o himeră, ci e Pisa mea dragă și puii mei dulci și deci am puțința s-o iau în brațe și s-o strâng la piept”²³.

Dincolo de sentimentul sublimat, din scrisori rezultă o altă dimensiune a vieții cotidiene, cea a dorințelor intime. Raporturile conjugale este o temă reiterată frecvent de soții, care își exprimă nerăbdarea reîntâlnirii cu soții lor, pentru a-și rezolva nevoile sentimentale. Aceste atitudini, menționează, Ioan Bolovan, sunt explicabile dacă ne gândim la soliditatea familiei tradiționale din urmă cu o sută de ani, când după o absență îndelungată generată de conflict, numeroase soții doreau să-și consume pasiunea iubirii împreună cu soții lor. Paradigma acestei perspective este scrisoarea unei femei către soțul ei rănit aflat la recuperare într-un spital din Cluj, prin care înștiințează de dorința ei de a-l revedea. „*Și dumneata să faci bine să-mi scrii carte să știu că ce mai faci și cumva dacă te alege la marș companie să-mi trimiți carte să vin la dumneata că eu vreau să vin la dumneata la 3 Maiu să mai povestim și să ne mai iubim.....”²⁴.*

Termenii uzitați de epistolă își propune să întrețină moralul celui de pe front inducându-i ideea de afecțivitate din partea familiei pentru ca singura preocupare a acestuia să rămână numai problemele războiului.

Dificultățile generate de funcționarea normală a gospodăriei, suplinirea absenței soțului prin efortul femeii reprezintă momentul de debut al destructurării autorității absolute în viața de familie a bărbatului și al dorinței femeii de a obține dreptul la egalitate cu soțul²⁵. Relevant în acest sens este scrisoarea unei soții către bărbatul ei care denotă procesul timid de emancipare economică a femeii tradiționale de sub autoritatea bărbatului. „*Să știi dragă Nicolae că cucuruzu ce am la milu îi tare frumos și acum mi-s la secerat, tu dragă nu te necăji că m-am dus la săcerat că eu vreau să câștig pentru aia zic numai sănătoasă să fiu și pe tine să știu că ești viu și să vii că Nicolae m-ai întrebat că au plouat, dragă au plouat și la noi tare și dulcele meu greu mi mie că mi-aduc aminte că de 3 ani tot fără tine secer și eu aș fi vrut să fi fost cu tine dacă nu ai venit acuma acasă barem la toamnă să-mi ajuți la cucuruz dar ar fi bine de tot să-mi vii.....”²⁶.*

La finalul studiului, considerăm că se impune formularea următoarelor concluzii:

Prin conținutul lor *Memoriile* lui Sextil Pușcariu reprezintă un remarcabil izvor istoric pentru omul de cultură care urmărește reconstituirea primei conflagrații mondiale din perspectiva mentalității colective și a imaginarului social. Informațiile sale exprimă frământările de pe frontul italian și necesitatea redactării unui jurnal care să colporteze posterității dramatismul vieții de pe front.

Frustrările, protestele și uzura războiului se insinuează în mentalitățile beligeranților în anul 1917. Creșterea constantă a prețurilor, retribuțiile mici fac dificile condițiile existențiale atât pentru combatanți, cât și pentru populația civilă.

Fiind mobilizat la serviciul de aprovizionare, *Memoriile* sale se caracterizează prin absența oricăror veleități războinice și nu reliefează imaginile dureroase ale dramelor colective, caracteristice oricăror conflicte.

23 Sextil Pușcariu, *op.cit.*, p. 227.

24 Ioan Bolovan, *op.cit.*, p. 112.

25 *Ibidem*, p. 122.

26 *Ibidem*, p. 89.

Primul Război Mondial a exercitat un impact puternic asupra vieții de familie. Confrunțați cu sentimentul insecurității corespondența dintre soți exprimă o vulnerabilitate emoțională a soțului față de familia sa din spatele frontului și subliniază importanța familiei în echilibrul emoțional al acestuia.

Sextil Pușcariu și Primul Război Mondial. Anul 1917 (Rezumat)

Prin conținutul lor *Memoriile* lui Sextil Pușcariu reprezintă un remarcabil izvor istoric pentru omul de cultură care urmărește reconstituirea primei conflagrații mondiale din perspectiva mentalității colective și a imaginarului social. Informațiile sale exprimă frământările de pe frontul italian și necesitatea redactării unui jurnal care să colporteze posterității dramatismul vieții de pe front.

Frustrările, protestele și uzura războiului se insinuează în mentalitățile beligeranților în anul 1917. Creșterea constantă a prețurilor, retribuțiile mici fac dificile condițiile existențiale atât pentru combatanți, cât și pentru populația civilă.

Fiind mobilizat la serviciul de aprovizionare, *Memoriile* sale se caracterizează prin absența oricăror veleități războinice și nu reliefează imaginile dureroase ale dramelor colective, caracteristice oricăror conflicte.

Primul Război Mondial a exercitat un impact puternic asupra vieții de familie. Confrunțați cu sentimentul insecurității corespondența dintre soți exprimă o vulnerabilitate emoțională a soțului față de familia sa din spatele frontului și subliniază importanța familiei în echilibrul emoțional al acestuia.

Sextil Pușcariu and the First World War 1917 (Summary)

The Memoirs of Sextil Pușcariu represent a remarkable source of historic information for the culturally educated mind who aims to reconstruct the first world war from the perspective of the collective mind and of the social imagination. The information provided in the Memoirs expresses the trouble of the Italian front and reflects the necessity of keeping a diary that would capture the drama of warlife for the sake of posterity.

The frustrations, protests and the pressure of war were obvious in the combatants mindframes in 1917. The constant price increase, low wages made life difficult for both soldiers and civilians.

Sextil Pușcariu was enrolled with the supplies service and therefore the Memoirs the lock warmonger features and they reflect the painful situations of collective dramas specific for all conflicts.

The First World War had a strong impact on family life. Due to the permanent feeling of insecurity in family life Pușcariu, as a husband expressed his emotional vulnerabilities on the front, underlining the importance of family life for owe' s emotional balance.